

Проф. др Валерија Шаула

Правни факултет Универзитета у Бањој Луци

АУТОНОМИЈА ВОЉЕ СТРАНАКА КАО ПОВЕЗНИЦА ЗА УГОВОРЕ СА МЕЂУНАРОДНИМ ЕЛЕМЕНТОМ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ХАШКЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ ЗА МЕЂУНАРОДНО ПРИВАТНО ПРАВО

Аутономија воље странака је (субјективна) повезница која намеће обавезу за суд (арбитражу) да на спорни уговор са међународним елементом примијени право које су странке споразумно одредиле. Принцип који неспорно доминира у законодавству и пракси држава свијета, на први поглед, не доводи до проблема, нити дилема. Ипак, начин изражавања, начин примјене и ограничења аутономије воље нису идентично регулисана у законодавствима држава, па ни у међународним изворима које се баве овим питањем.

У жељи да испуне свој задатак предвиђен Статутом, државе окупљене у Хашку конференцију за међународно приватно право, посветиле су свој скоро петнаест година дуг напор изради инструмента под називом „Принципи о избору права код трговачких уговора са међународним елементом“.

*Без обзира на то што имају необавезујући карактер, имајући у виду ауторитет Хашке конференције и стручњака који су учествовали у изради Хашких принципа, исти несумњиво представљају *sottinis opinio dignior* у поменутој области. Свака држава чланица Хашке конференције може да искористи ове принципе у сврхе уједначавања регулативе са окружењем. Хармонизација и координација прописа је један од начина избјегавања сукоба закона и свих посљедица до којих он нужно доводи.*

Имајући у виду значај Хашких принципа за будуће кодификације релевантних прописа, овај рад се фокусира, не само на представљање најважнијих достигнућа у вези са аутономијом воље у раду Хашке конференције, него и на компарацију постојећих рјешења у законодавству Републике Српске са Хашким принципима.

Валерија Шаула, valerija.saula@pf.unibl.org.

Кључне ријечи: Аутономија воље; Хашка конференција за међународно приватно право; Хашки принципи; Закон о међународном приватном праву Републике Српске; Уговори са међународним елементом.

1. УВОД

Аутономија воље странака је субјективна повезница (тачка везивања) у колизионом правилу које прописује мјеродавно право за приватно-правне уговоре са међународним елементом. Уколико су странке таквог уговора својом вољом сагласно одредиле које ће се право примјењивати, суд или други надлежни орган (арбитража) то право мора да примјени.

Уколико, пак, странке нису изабрале мјеродавно право, оно ће бити одређено у складу са колизионим нормама права државе суда који поступа, и то нормама заснованим на тзв. објективним повезницама (нпр. право мјеста закључења уговора, право државе заједничког држављанства, пребивалишта или редовног боравишта уговарача, право државе сједишта уговарача, право мјеста испуњења уговора, право државе међународно надлежнога суда, право које је најближе уговору, итд.).

Значај аутономије воље у одређивању мјеродавног права за приватноправне уговоре са међународним елементом је веома велики. Уговори приватног права који прелазе границе једне државе, одавно су се појавили у пракси и сматрају се најважнијим инструментом међународне трговине. Зато је за предвидљивост резултата и правну сигурност уговарача нарочито важно да они знају које ће право бити мјеродавно за просуђење њихових права и обавеза у случају спора. Избор права које би учиниле странке би спријечио „... непредвидљиво тражење непредвидљивог суда и консолидовао уговор према једном праву док трају преговори...“¹ Аутономија је слобода странака да локализују свој уговор добровољним чином.²

Право странака да одаберу мјеродавни правни систем за регулисања њиховог међународно обиљеженог уговора широко је прихваћено у свим земљама свијета, па се може сматрати општим принципом упоредних правних система, чак и општим принципом права признатим од стране цивилизованих народа, у смислу члана 38. Статута Међународног суда правде.³ Аутономија је иманентна уговорном праву, она је

¹ E. Rabel, према O. Lando, *The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations*, *Common Market Law Review (CMLR)* 24, 2/1987, 11.

² H. Yntema, “Autonomy” in *Choice of Law*, *American Journal of Comparative Law (AJCL)*, 1/1952, 348; W. Reese, *International Contracts: Choice of Law and Language*, Oceana Publications Inc., Dobbs Ferry, New York, 1962, 348.

³ O. Lando (1987), 169; P.R. Williams, “The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations”, *International Comparative Law Quarterly (ICLQ)*, vol. 35, 1/86,

фундаментални елемент уговора а основна сврха уговорног права у цјелости је да се да дејство намјерама странака.⁴

Иако је у прошлости било дилема да ли страначку аутономију дозволити јер „... намјера странака није способна да одабере мјеродавно право...“,⁵ савремена теорија и пракса се изјашњавају у прилог аутономије у уговорном праву уопште, па тако и у уговорним односима са међународним елементом.⁶

При томе се може поћи од презумпције савјесности уговорних страна и дозволити им неограничену аутономију воље, или узети у обзир могућност злоупотребе од стране вјештије или економски јаче стране, па успоставити већа или мања ограничења, што је ствар конкретне законодавне политике сваке државе. Ипак, треба имати на уму

3; Ž. Matić, *The Hague Convention on the Law Applicable to Contracts on the International Sale of Goods-Rules on Applicable Law* (P. Šarčević, (ed.) *International Contracts and Conflict of Laws*), London-Dordrecht-Boston, 1990, 56; A. Ehrenzweig, *Conflicts in a Nutshell*, St. Paul, Minnesota 1974, 147; B. Dutoit, *European Conflict of Laws, Part II* (Von Hoffman (ed.)), 1998, 44; R. Plender, *The European Contract Convention*, London 1991, 87, 88.

⁴ P.S. Atiyah, “Contracts, Promises and the Law of Obligations”, *Law Quarterly Review (LQR)*, vol. 94, 1978, 195.

⁵ O. Lando, “New American Choice of Law Principles and the European Conflict of Laws of Contracts”, *AJCL* 1/82, 21.

⁶ N. Katičić, *Ogledi o međunarodnom privatnom pravu*, Narodne novine, Zagreb 1971, 198; N. Katičić, *Međunarodno privatno pravo-Bilješke za predavanja*, Školska knjiga, Zagreb 1976, 150–153; Б. Благојевић, *Међународно приватно право*, Научна књига, Београд 1950, 186; М. Јездић, *Међународно приватно право I*, Научна књига, Београд 1969, 180; Н. Batiffol, *Droit international prive*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris 1967, 615; A. Schnitzer, *Handbuch des internationalen Privatrecht*, Verlag für Recht und Gesellschaft Basel 1958, 629; L. Lunc, *Internationales Privatrecht, Band I*, Allgemeiner Teil, Berlin 1961, 166; G.C. Cheshire, P. M. North, *Private International Law*, Butterworths London 1987, 451; S. Cigoj., *Međunarodno pravo osebni in primoprimežjskih razmerij I, Splošni nauki*, Uradni list SRS, Ljubljana 1984, 102; Ž. Matić, *Obvezopravni odnosi s međunarodnim, međurepubličkim i međupokrajinskim obilježjem* (у А. Goldštajn, J. Barbić, М. Vedriš, Ž. Matić, *Obvezno pravo I*), Informator, Zagreb 1979, 366; T. Varadi, G. Knežević, B. Bordaš V. Pavić, *Međunarodno privatno pravo*, Službeni glasnik, Beograd 2007, 376; М. Станивуковић, М. Живковић, *Међународно приватно право*, Службени гласник, Београд 2010, 140; М. Пак, *Međunarodno privatno pravo*, Научна књига, Београд 1989, 796; К. Sajko, *Međunarodno privatno pravo*, Narodne novine, Zagreb 2005, 140; Рочкомановић М., *Међународно приватно право*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш 2012, 185; М. Kostić-Mandić, *Međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore, Podgorica 2017, 296; E. Muminović, *Međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2006, 217; П. Гавроска, Т. Дескоски, *Међународно приватно право*, Правни факултет „Јустинијан Први“, Скопље 2011, 313; М. Крвавац, *Међународно приватно право, Општи део*, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2010, 76; В. Шаула, *Основи Међународног приватног права Републике Српске*, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука 2019, 133; Z. Meškić, S. Đorđević, *Međunarodno privatno pravo, Opći dio*, Privredna štampa d.o.o., Sarajevo 2016, 37.

да су странке такмичари, не само у погледу промета роба и услуга, него и правних система које нуде.⁷

Либерално правило које прихвата неограничен избор мјеродавног права је велики напредак али занемарује да страначки избор може да буде противан императивним нормама права које је у блиској вези са уговором а није изабрано да га регулише. Зато треба помно одвагати све аргументе за и против неограничене аутономије воље странака.

И поред константог настојања државе да кроз механизме надзора и ограничавање аутономије странака више учествује у процесу стварања уговора са међународним елементом и свих последица које из њих произлазе, несумњив је и евидентан процес настанка једног савсим новог, аутохтоног, подручја права чији су креатори сами учесници у међународној трговини – *lex mercatoria* („право трговаца“). То је специфичан систем правила различите природе и поријекла, гдје главну улогу управо игра аутономија воље учесника у међународној трговини и правном саобраћају, те гдје се учесници тог саобраћаја јављају истовремено и као креатори норми који га регулишу.⁸

2. ДОПРИНОС ХАШКЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ ЗА МЕЂУНАРОДНО ПРИВАТНО ПРАВО УНИФИКАЦИЈИ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВАТНОГ ПРАВА

Међудржавна организација која је највише допринијела унификацији међународног приватног права на универзалном плану је Хашка конференција за међународно приватно право („ХКМПП“). У 19. вијеку у Европи, под јаким утицајем заговорника идеје о универсализму и чињенице да је дошло до кодификација грађанског права у значајним државама тог доба,⁹ јавила се снажна потреба за универзалном унификацијом правила међународног приватног права.

Настојања да се организује дипломатска конференција која би се бавила овим питањима прво су потекла из Италије (Манчини), да би се практично реализовала у Холандији, тако да је на њеном тлу по први пут 1893. године, у Хагу, на иницијативу Асера (*Tobias M. C. Asser*), сазвана дипломатска конференција, а 1951. године се Хашка конференција за међународно приватно право успоставља као међувладаина организација, чији је генерални циљ рад на прогресивној унификацији

⁷ О. Lando (1982), 12–15.

⁸ R. Đurović, *Međunarodno privredno pravo*, Savremena administracija, Beograd 1986, 25; D. Mlikotin-Tomić, *Pravo međunarodne trgovine*, Školska knjiga, Zagreb 1999, 100.

⁹ Француски (Наполеонов) Грађански законик из 1804. године; Аустријски општи грађански законик, 1811. године; Италијански грађански законик 1865. године; Њемачки грађански законик 1896. године и многи други.

правила међународног приватног права (чл. 1 Статута, који је ступио на снагу 1957. године).¹⁰ Ова међународна организација данас броји 87 држава чланица (укључујући и Европску унију).

Основни метод путем којег се проводи активност ХКМПП је сачињавање нацрта међународних мултилатералних уговора који се усвајају на дипломатским конференцијама и ратификују у државама чланицама.

Хашка конференција за међународно приватно право је у периоду 1893–1904. године усвојила седам конвенција, од којих је шест касније замијењено модернијим инструментима (из тог периода на снази је још једино Хашка конвенција о грађанском поступку из 1905. године).

Од 1951. до данас Конференција је усвојила четрдесет конвенција (новије су из 2005. године, која се тиче се споразума о међународној надлежности, из 2006. године, која се тиче неких права која произлазе из вриједносних папира који су у посједу посредника, те из 2007. године, која се тиче поновног међународног успостављања издржавања дјецe и других облика породичног издржавања, као и мјеродавног права за обавезе издржавања а 2019. године припремљена је Конвенција о признању и извршењу одлука у грађанским или трговачким стварима).

Неке од конвенција сачињених под окриљем Хашке конференције доживјеле су широко прихватање у свијету, нпр. Хашка конвенција о укидању потребе легализације страних јавних исправа, 1961. (ратификована од 120 земаља),¹¹ Хашка конвенција о грађанскоправним аспектима међународног одвођења (отмице) дјецe из 1980. (обавезује 101 државу), Хашка конвенција о заштити дјецe и сарадњи у погледу међународног усвојења из 1993. године (на снази у 103 државе).

Хашка конференција за међународно приватно право свој експертски капацитет користи и за израду докумената као што су синтетизовани упоредни прегледи законодавства, приручници за правилно поступање, водичи добре праксе, коментари законодавних рјешења и судске праксе и сл.

Такав документ су и Принципи о избору права код трговачких уговора са међународним елементом (скраћено „Хашки принципи“), финализовани 2015. године.¹²

¹⁰ Текст Статута (на енглеском језику) доступан је на <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text>.

¹¹ Ови подаци су преузети са званичне интернет презентације Хашке конференције за међународно приватно право <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions> (22.01.2021.). Како су исти подложни честим измјенама, препоручује се провјеравање података у моменту када се укаже потреба за њиховим кориштењем.

¹² Текст Хашких принципа, са коментаром, доступан је на званичној интернет презентацији Хашке конференције за МПП <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=135> а превод на српски језик, у чијој припреми је учествовала проф.

Изрази Хашких принципа претходно је исцрпан припремни рад,¹³ те кориштена значајна библиографија.¹⁴

3. ПРИНЦИПИ О ИЗБОРУ ПРАВА КОД ТРГОВАЧКИХ УГОВОРА СА МЕЂУНАРОДНИМ ЕЛЕМЕНТОМ (ХАШКИ ПРИНЦИПИ)

Након што је добио мандат да сачини студију о изводљивости припреме инструмента који би се бавио избором права код уговора са међународним елементом, 2006. године, Стални биро Конференције је сачинио радну групу експерата из области међународног приватног права, међународног пословног права и међународног арбитражног права, те омогућио припрему нацрта необавезујућег инструмента, у складу са датим мандатом.

Најважнији задатак радне групе је био да се ограничи на припрему правила која се односе на аутономију воље странака, а по могућности и на правила која би се примјењивала у одсуству страначког избора мјеродавног права. Радна група је припремила и коментар за сваки предложени члан правила. Нацрт Хашких принципа, заједно са коментаром, разматрале су све чланице Хашке конференције, као и државе посматрачи, те су њихови коментари прикупљени. На бази коментара и додатног рада на побољшању текста, надлежно тијело Хашке конференције (Савјет за опште послове) је 2014. године тражило финализацију текста, а државе чланице позване да доставе завршне коментаре и одобре их у процедури писане форме.

Хашки принципи су усвојени 19.03.2015. године и стављени на располагање државама чланицама Хашке конференције, као и државама које то нису.¹⁵

Тај инструмент прописује општа начела која се односе на избор мјеродавног права за уговоре трговачког права са међународним елементом (искључени су потрошачки уговори и уговори о раду). Уговор је међународно обиљежен, осим ако уговорне стране имају мјеста пословања у истој држави и у коме су однос уговорних страна и сви остали релевантни елементи, без обзира на изабрано право, везани само за ту државу.

Хашки принципи се могу користити као модел за израду других правних инструмената (националних, регионалних или наднационал-

др Маја Станивуковић, са Правног факултета Универзитета у Новом Саду, на <https://assets.hcch.net/docs/06de69c9-0dd3-4cf7-a682-1faf173fed5c.pdf>.

¹³ <https://www.hcch.net/en/instruments/contracts-preparatory-work>.

¹⁴ <https://assets.hcch.net/docs/b3733940-2aa4-4f2c-be98-3362dfd16dd5.pdf>.

¹⁵ Осим чланица Хашке конференције, њеним засједањима присуствује још 70 држава које су потписале, ратификовале или приступиле некој од хашких конвенција, те које су у процесу учлањења у ову међународну организацију (видјети комплетну листу на <https://www.hcch.net/en/states/other-connected-parties>).

них) али и за тумачење, допуну и унапређење правила међународног приватног права. Могу их примјењивати судови и арбитраже.¹⁶

Хашки принципи афирмишу широку слободу странака да изаберу мјеродавно право, изричито или прећутно, да „цијепају“ изабрано право¹⁷, да мијењају првобитни избор, те нису ограничене условом конекситета (постојање везе између изабраног права и уговора или уговорних страна). Уговорним странама се дозвољава избор правила која су општеприхваћена као неутралан и уравнотежен скуп правних правила а нису дио националних правних система („недржавна правна правила“).

Уколико су одабрале мјеродавни правни поредак, тај избор се не односи на правила међународног приватног права изабраног правног поретка (искључена је установа узвраћања или преупућивања – *renvoi*), осим ако странке изричито не предвиде другачије.

Значајно је напоменути да клаузула о избору мјеродавног права има самосталну правну судбину тј. избор мјеродавног права се не може оспоравати само на основу чињенице да уговор на који се примјењује изабрано право није пуноважан.¹⁸

Једино значајније ограничење аутономије воље, које Хашки принципи предвиђају,¹⁹ односи се на примјену најважнијих принудних прописа (тзв. норме непосредне примјене) државе суда (*lex fori*) или неког другог права (што се процјењује према праву суда) и на примјену општег института међународног приватног права – јавног поретка.

Дакле, суд може да искључи примјену одредбе права које су странке изабрале само ако је она супротна нормама непосредне примјене државе суда или неког другог права, према процјени суда, те у мјери у којој би посљедице примјене те одредбе биле очигледно у супротности са основним појмовима јавног поретка (*ordre public*) државе суда.

О овим ограничењима ће више ријечи бити касније.

4. ЗАКОНОДАВСТВО У ОБЛАСТИ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВАТНОГ ПРАВА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ И ОКРУЖЕЊУ

Имајући у виду подјелу надлежности предвиђену Анексом 4 Дејтонског мировног споразума (Устав Босне и Херцеговине), Република

¹⁶ Видјети Преамбулу Хашких принципа.

¹⁷ Могућност да изаберу више различитих права за различите дијелове уговора (фр. *dépeçage*).

¹⁸ Члан 7. Хашких принципа.

¹⁹ Члан 11 Хашких принципа.

Српска је надлежна да доноси прописе²⁰ из области међународног приватног права.²¹

У том смислу, посредством преузимања прописа бивше СФРЈ који нису у супротности са Уставом Републике Српске, а на основу чл. 12 Уставног закона за провођење Устава Републике Српске,²² основни извор међународног приватног права, од 1992. године, је (п)остао Закон о рјешавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима²³ (у даљем тексту „Закон о међународном приватном праву“ или „ЗМПП“).²⁴

Овај закон до данас није редакционо мијењан, нити је његов текст „пречишћаван“, па он и даље садржи неке термине који су у Републици Српској данас превазиђени (СФРЈ, друштвена својина, савезни орган управе надлежан за послове правосуђа и сл.).²⁵

На подручју Федерације Босне и Херцеговине исти закон је на снази посредством Уредбе са законском снагом о преузимању и примјењивању савезних закона који се у Босни и Херцеговини примјењују као републички закони,²⁶ донесеном током 1992. године. Ова уредба је током 1994. године потврђена Законом о потврђивању уредби са законском снагом.²⁷

Статутом Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине предвиђен је континуитет прописа који су важили до ступања на снагу Статута, па тако и континуитет у примјени ЗМПП.

Закон о међународном приватном праву је један од ријетких у чијем је доношењу учествовала претежним дијелом правна наука, тј. најпознатији стручњаци из ове области у вријеме када је почео рад на његовој изради. То је било већ почетком седамдесетих година 20. вијека, а нарочито током 1974. године, одмах након доношења Устава Социјалистичке Федеративне Републике Југославије („СФРЈ“). Посао на припреми текста будућег закона повјерен је Институту за упоредно право у Београду и Институту за међународно право и међународне односе Правног факултета у Загребу. Годину дана су организовани округ-

²⁰ Нека питања која улазе у ову материју су, према Уставу БиХ, или накнадно извршеним преносом, у надлежности органа Босне и Херцеговине (положај, кретање и боравак странаца, имиграција, азил, страна улагања и сл.).

²¹ Устав Федерације Босне и Херцеговине је презумпцију надлежности дао кантонима.

²² *Службени гласник Републике Српске*, бр. 21/1992.

²³ Објављен у *Службени лист СФРЈ* бр. 43/1982, 72/1982 (исправке).

²⁴ У ранијој пракси и литератури познат и као „Закон о сукобу закона“ или „ЗРСЗ“.

²⁵ Закон о парничном поступку РС је предвидио да ће судови примјењивати ЗМПП, али умјесто назива СФРЈ користити назив Босна и Херцеговина (члан 458 ЗПП РС, *Службени гласник РС*, бр. 58/2003, 85/2003, 74/2005, 63/2007, 49/2009, 61/2013).

²⁶ *Службени лист РБиХ*, бр. 2/1992.

²⁷ *Службени лист РБиХ*, бр. 13/1994.

ли столови, анализирао се и проучавала упоредна рјешења у другим државама, рјешења међународних конвенција и у неколико наврата припремане тзв. Тезе за Закон.²⁸

Нацрт је израђен 1974. године, а коначан текст утврђен 1981. године.²⁹ Закон је усвојен 1982. године а ступио на снагу 01.01.1983. године и никада није мијењан (осим што су убрзо након његовог објављивања извршене мање редакционе исправке).

Закон је у стручној литератури оцијењен као модеран и квалитетан, преведен је на бројне стране језике и побудио интерес стручне јавности, како у земљи, тако и у иностранству. Захваљујући томе што су његова рјешења неидеолошка, а материја коју регулише неоптерећена промјенама политичког карактера, ЗМПП је надживио државу у којој је донесен.

Тако је током 1991. и 1992. године овај закон преузет у свим бившим републикама СФРЈ, које су тада постале самосталне државе. Тек је 1999. године Република Словенија донијела свој нови Закон о међународном приватном праву и поступку³⁰ а 2007. године и тадашња Република Македонија.³¹ У Републици Хрватској је током 1991. године припремљен пречишћени текст ЗМПП, у којем су само извршене измјене везане за назив државе, одредница „друштвени“, коју користе поједини чланови Закона, је замијењена изразом „државни“, те је досљедно кориштена хрватска језичка варијанта у цијелом тексту закона. Потпуно нови Закон о међународном приватном праву Републике Хрватске, усвојен током 2017. године, ступио је на снагу 29.01.2019. године.³² У тадашњој Савезној Републици Југославији, током 1996. године³³ извршене су такође мање измјене закона, у смислу усклађивања са Уставом из 1992. године, а назив закона је промијењен у Закон о рјешавању сукоба закона са прописима других земаља. Уставна повеља

²⁸ Објављене у публикацији Института за међународно право и међународне односе Правног факултета у Загребу, *Prinosi za poredbeno pručavanje prava i međunarodno privatno pravo*, бр. 3/1970, 6/1973 и 7/1974.

²⁹ Радну групу је предводио Борислав Благојевић, а чинили су је још четири професора међународног приватног права тадашње СФРЈ: Натко Катичић, Жељко Матић, Крешимир Сајко и Добросав Митровић.

³⁰ Закон о mednarodnem zasebnem pravu in postopku, *Uradni list Republike Slovenije*, бр. 56/1999 и 45/08.

³¹ Закон за меѓународно приватно право, *Службени весник на Република Македонија*, бр. 87/2007 и 156/2010. Република Сјеверна Македонија би ускоро требала да добије нови Закон о међународном приватном праву.

³² *Narodne novine Republike Hrvatske*, бр. 53/1991 и 88/2001 (техничка редакција претходног ЗМПП), а нови Закон о међународном приватном праву је објављен у *Narodne novine Republike Hrvatske*, бр. 101/2017.

³³ *Службени лист СРЈ*, бр. 46/1996.

Државне заједнице Србија и Црна Гора из 2003. године није донијела значајније измјене али је распадом те државне заједнице, током 2006. године, интензивирао рад на доношењу закона из ове области у двијема државама. Рад на припреми новог закона о међународном приватном праву Републике Србије, уз учешће најеминентнијих стручњака ове гране права, завршен је 2014. године, док је Црна Гора исте године добила свој први Закон о међународном приватном праву.³⁴

У креирању горе поменутих нових закона, значајно је учествовала правна наука и пракса. Упоредјујући рјешења релевантних закона, долази се до закључка да она у многоме осликавају тренутни развој доктрине, законодавне и судске праксе у Европи и свијету, те уважавају потребе подстицаја међународне трговине роба и услуга, кретање људи и капитала. Та рјешења су флексибилна и савремена, ослоњена на већ постојеће квалитетне законе у Европи (најприје белгијски и швајцарски закон о међународном приватном праву) али и на рјешења бројних међународних извора норми (како унутар Европске уније, тако и глобално). Детаљан приказ рјешења превазилазио би обим оваквог рада те се њиме нећемо бавити.³⁵

5. УТИЦАЈ ХАШКИХ ПРИНЦИПА НА ЗАКОНОДАВСТВО РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ – *DE LEGE FERREND A*

Колизоне норме посвећене избору права у материји уговора са међународним елементом у Републици Српској садржане су у Закону о међународном приватном праву (ЗМПП), те посебним законима у материји пловидбених односа: Закон о поморској и унутрашњој пловидби (ЗПУП)³⁶ и Закон о основним облигационим и материјалноправним односима у ваздушној пловидби (ЗВП).³⁷

³⁴ Редигован текст Закона о међународном приватном праву Републике Србије видјети у М. Станивуковић, П. Ђундић, *Међународно приватно право – Посебни део*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад 2008, 513, а текст новог нацрта закона доступан је на <https://www.mpravde.gov.rs/files/Nacrt%20ZMPP%20-%20Ministarstvo.doc>. Закон о међународном приватном праву Црне Горе објављен је у гласилу *Службени лист Црне Горе*, бр. 1/2014, 6/2014, 11/2014, 14/2014 и 47/2015.

³⁵ Опширније видјети у V. E. Šaula, „Reform of Private International Law in Countries Successors of the Former Yugoslavia, New Legal Challenges v. Legal Tradition“, *Collected Papers of the Faculty of Law of the University of Novi Sad (Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu)* 4/2019, 1347–1363).

³⁶ Овај закон је из 1977. године (*Службени лист СФРЈ*, бр. 22/1977 и 12/1985). Иако је током 2001. године донесен Закон о унутрашњој пловидби РС (*Сл. гласник РС*, бр. 58/2001, 33/2006, 1/2008 и 100/2011), његов чл. 146 је предвидио да се мјеродавно право и надлежност судова РС за спорове са међународним обиљежјем уређују посебним прописима, који до сада нису донесени.

³⁷ *Службени лист СФРЈ*, бр. 22/1977 и 12/1985.

Имајући у виду значај аутономије воље странака код уговора са међународним елементом, може се констатовати да су постојеће норме које регулишу то питање у нашем позитивном законодавству оскудне и непрецизне, што отвара могућност различитог тумачења а тиме доприноси правној несигурности.

У колизионим нормама позитивног законодавства Републике Српске нису прецизно дефинисана питања начина изражавања воље странака, могућност „цијепања“ мјеродавног права, ограничење конекситета, накнадни избор или промјена мјеродавног права, питање утицаја норми непосредне примјене права суда или неког трећег права на извршени избор, питање примјене установе узвраћања и преупућивања на аутономију воље, ни друга ограничења (нпр. *fraus legis*).

Закон о међународном приватном праву о аутономије воље странака код уговора са међународним елементом говори само у једном члану: „За уговор је мјеродавно право које су изабрале уговорне стране, ако овим законом или међународним уговором није другачије одређено“.³⁸

Закони који регулишу уговоре у области поморске, унутрашње и ваздушне пловидбе, ово питање регулишу на нешто другачији начин: „На уговоре о пловидбеним односима примјењује се право које су странке изабрале“.³⁹ „Ако се право чију су примјену странке изабрале за уговоре о искориштавању бродова не може примјенити на цијели уговор или на који од односа који проситичу из уговора или ако странке нису изричито одредиле право које се мора примјенити, а њихова се намјера о примјени одређеног права не може утврдити ни из околности случаја, на уговор или уговорни однос примјењује се право које је с њим у најближој вези...“⁴⁰

Оба закона предвиђају да се страном праву које би било мјеродавно према њиховим одредбама неће примјенити ако би његова примјена била постигнута искључиво ради избјегавања примјене права Републике Српске (*fraus legis*),⁴¹ док Закон о облигационим и основним материјалноправним односима у ваздушној пловидби предвиђа и одредбу која омогућава да се одредбе страног права не примјењују ако би се дејство те примјене очито противило јавном поретку.⁴² Одредбу о јавном поретку не садржи Закон о поморској и унутрашњој пловидби али је занимљива чињеница да тај закон садржи посебну норму о попуњавању

³⁸ Чл. 19 ЗМПП.

³⁹ Чл. 1000 ЗПУП.

⁴⁰ Чл. 1002 ЗПУП; Члан 224 ЗВП.

⁴¹ Чл. 1013 ЗПУП и чл. 230, став 2. ЗВП.

⁴² Чл. 230, ст. 1. ЗВП.

правних празнина,⁴³ готово идентичну оној из ЗМПП који је усвојен неколико година након ЗПУП.

Управо због оскудности норми ЗМПП о аутономији воље странака, те могућностима различитог схватања самог статуса и тумачења појединих одредаба релевантних закона о пловидбеним односима из 1977. године, Хашки принципи се могу разумјети и користити као помоћно средство у тумачењу и примјени кориштених појмова и института, као метод попуњавања правних празнина али и као каталог могућих рјешења у евентуалној новој кодификацији материје међународног приватног права у Републици Српској *de lege ferenda*.⁴⁴

Употреба језичких формулација у Хашким принципима које дају слободу/дискрецију органу који поступа могу, са једне стране, да доведу до непредвидљивости и несигурности резултата али, с друге стране, омогућавају прилагођавање правних норми стално растућем броју и разноврсности модела животних/уговорних односа. Тако нпр. формулације које упућују на прећутни избор мјеродавног права: „јасно изражен избор“, избор изражен „са разумном сигурношћу“, „довољно сигурно“, или формулације које се користе у домену одређивања мјеродавног права у одсуству страначке аутономије „најближе право“, „право које најбоље одговара“, и сл. не обезбјеђују предвидљивост за странке али је за претпоставити да ће се при њиховој конкретизацији користити критеријуми које има просјечан посленик одређене струке/дјелатности, приликом употребе одређених израза или поступака које врши.⁴⁵ Од органа примјене тј. стручности људи који га представљају да прате и правилно тумаче кретања у савременој трговини, овисиће и судбина оваквих формулација тј. овисиће да ли су се исте претвориле у своју супротност или су олакшале међународну трговину и рјешавање спорова из тако насталих односа, што им је превасходни задатак.⁴⁶

Додатна флексибилизација прећутног избора крије се у формулацији из Хашких принципа да „... избор мјеродавног права мора несумњиво

⁴³ Чл. 1012 ЗПУП: „Ако у овом закону нема одредаба о праву мјеродавном за неки однос из овог дијела закона, на те се односе на одговарајући начин примјењују одредбе и начела овог закона, одредбе и начела других савезних закона који уређују односе с међународним обиљежјем, начела правног поретка СФРЈ и општеприхваћена начела међународног приватног права.“

⁴⁴ Недуго након усвајања Хашких принципа, 2015. године, Парагвај је усвојио Закон бр. 5393 о мјеродавном праву за уговоре са међународним елементом, којим су готово у потпуности преузета рјешења Хашких принципа (верзија на енглеском језику доступна је на https://assets.hcch.net/upload/contractslaw_py.pdf).

⁴⁵ L. Ćuklić, „Ugovor o radu prema Konvenciji Evropske ekonomske zajednice o pravu mjerodavnom za ugovorne obaveze, 1980“, *Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb* 3-4/1982, 344.

⁴⁶ В. Шаула, *Унификација колизионих норми о уговорним обавезама у оквиру Европске уније*, Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, Бања Лука 2002, 72.

проистицати из одредаба уговора или из околности случаја, при чему споразум странака о надлежности суда или арбитраже није, сам по себи, довољан да се сматра избором мјеродавног права⁴⁷. Клаузула о избору суда се често у пракси сматрала назнаком о избору домаћег права тог суда (*lex fori*). Сада се тражи још нека од околности која би указивала на избор права суда а не само клаузула о међународној надлежности, што свакако доприноси прецизности самог избора и онемогућава евентуалну манипулацију вјештије странке у корист свог властитог права. Детаљније регулисање питања прећутног избора мјеродавног права је веома значајно у пракси јер странке не уговарају мјеродавно право на изричит начин тако често као што би се могло претпоставити.

Када говоримо о проблему „цијепања права“ (*dépeçage*), и поред полемике у теорији да ли се тиме ствара мозаик права, вјештачка творевина која почиње да егзистира независно од било којег права,⁴⁸ да ли се тиме даје простор вјештији и јачој странки да манипулише и намеће рјешења, да ли се тиме нарушава материјалноправна хармонија уговорног статута⁴⁹ и сл., доминира гледиште да дозвољеност цијепања мјеродавног права произлази из правила логике (*a maiore ad minus*) тј. ако је аутономија дозвољена за уговор као цјелину, онда то важи и за сваки дио уговора као дијела те цјелине. Штавише, сматра се да међународно обилежени односи једино и могу да буду правилно регулисани примјеном више права, а не само једног, те се *dépeçage* јавља као нешто сасвим природно.⁵⁰ Овој дилеми би се могло прићи и на начин да се начелно дозволи могућност „цијепања“ права, уз одређена ограничења (цијепање се може дозволити само када је то разумно могуће, када уговор садржи одвојиве сегменте па цијепање неће довести до нелогичних и контрадикторних рјешења, код сложених уговора какав је нпр. уговор о грађењу и сл.).

У нашем постојећем законодавству, кориштење израза „право“ у једнини (сингулару) доводи до тумачења да је могуће изабрати само једно а не и више различитих права. Такође, у неким конвенцијама, гдје је

⁴⁷ Чл. 4 Хашких принципа.

⁴⁸ Ž. Matić, „Nekoliko misli u vezi sa autonomijom volje“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo (JRMP)* 1-3/1979, 258, 259; N. Katičić, 230; B. Eisner, *Međunarodno privatno pravo*, Školska knjiga, Zagreb 1953, 209; E. Jayme, *The Rome Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations* (1980) (y P. Šarčević (ed.) *International Contracts and Conflict of Laws*, London-Dordrecht-Boston, 1990, 44; R. Van Rooij, M. Polak, *Private International Law in Netherlands*, Denwer-Antwerp-London-Frankfurt-Boston-New York 1987, 118; M. Pešić, A. Polajnar-Pavčnik, D. Wedam-Lukić, *Mednarodno zasebno pravo, zakon z komentarjem*, Uradni list SRS, Ljubljana, 1983, 39.

⁴⁹ M. Draškić, *Međunarodno privredno ugovorno pravo*, Savremena administracija, Beograd 1977, 54; O. Lando, 164.

⁵⁰ T. Varadi, *Medjunarodno privatno pravo*, Forum, Novi Sad 1983, 238; H. Yntema, „Autonomy in Choice of Law“, *AJCL* 1/1952, 355.

наведено да је могуће изабрати мјеродавно право за цијели уговор или само за један његов дио, може се претпоставити да је за остатак уговора мјеродавно објективно мјеродавно право (оно које је законодавац предвидио да се има примијенити у одсуству страначког избора).⁵¹ Зато би било веома корисно прецизирати могућност цијепања мјеродавног права на основу споразума странака, као што то чине Хашки принципи.

У духу интереса савремене трговине је, а практична и пожељна за странке, могућност дозвољавања накнадног избора или промјене изабраног мјеродавног права. Право странака да одреде мјеродавни правни поредак за просуђивање права и обавеза из уговора не треба се сматрати конзумираним закључењем уговора. Дакле, ако се тако споразумију, странке треба да имају могућност да накнадно изврше избор мјеродавног права или да првобитни избор промијене. У том случају, треба на одговарајући начин заштитити права трећих лица која су у међувремену стечена и очувати формалну ваљаност уговора, као што нпр. је учињено у формулацији одговарајућих одредаба Хашке конвенције о мјеродавном праву за међународну продају робе из 1986. године.⁵²

Што се услова конекситета тиче, ако прихватимо чињеницу да давање веће слободе странкама, учесницима у међународном промету, има за циљ олакшање међусобног комуницирања и успостављање трговачких веза, онда не треба наметати додатна ограничења, па тако ни то да изабрано право мора да има неку објективну везу са уговором. Поготово је разумно да странке бирају неко неутрално право, које није везано за њих, нити за уговор, мада ће мотив за избор увијек постојати.⁵³ Широка слобода странака је пожељна и зато да омогући странкама уговора да одаберу добро развијен правни систем, савремен и провјерен у тој области, систем који им је познат, имају у њега повјерење и желе да се баш он примијени на њихов уговорни однос (какав је случај са швајцарским облигационим правом или енглеским поморским правом) или систем који доминира неким тржиштем.⁵⁴ Услов конекситета може да кочи несметан развој међународног промета као и да створи неизвјесност за странке које у моменту склапања уговора не знају да ли ће и како суд оцијенити значај и снагу везе између

⁵¹ Римска конвенција о мјеродавном праву за уговорне обавезе из 1980. године (донесена у оквиру тадашње ЕЕЗ а касније замијењена Уредбом бр. 593/2008 о мјеродавном праву за уговорне обавезе, познатија као Уредба „Рим I“).

⁵² Чл.7, ст. 2 Хашке конвенције предвиђа да „Накнадна промјена (избор) не утиче на формалну ваљаност уговора..., нити права трећих лица која су у међувремену стечена...“ <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=61>

⁵³ А. Goldštajn, *Pravo međunarodne kupoprodaje I*, Informator, Zagreb 1963, 106.

⁵⁴ P. R. Williams, „The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations“, *International Comparative Law Quarterly (ICLQ)*, vol. 35, 1/1986, 3; G. C. Cheshire, P. M. North, 454.

изабраног права и уговорног односа, те да ли ће га уопште примијенити. Стога би требало цијенити само чињеницу да ли је избор извршен законито и да ли су странке поступале у складу са стандардима савјесности у трговини, при чему треба поћи од презумпције постојања савјесности (не треба странкама унапријед импутирати несавјесност јер за то нема потребе, нити оправдања).⁵⁵ У сваком случају, као крајњи коректив постоји установа јавног поретка (скуп начела и вриједности које штите од негативних посљедица примјене страног мјеродавног права), којим би се могло реаговати на потенцијалну несавјесност или злоупотребу права странака.

Институт јавног поретка, као општа установа међународног приватног права, свакако треба да нађе своју примјену и у материји уговорних односа са међународним елементом али треба указати на потребу његове опрезне и изузетне примјене, како не би постао моћно оруђе у рукама суда за пречесту примјену свог властитог права, које би се примијенило уколико се оцијени да је страно мјеродавно право, које су изабрале уговорне стране, у супротности са домаћим јавним поретком. У том смислу се и у тексту Хашких принципа⁵⁶ о кориштењу јавног поретка, као могућности за искључење примјене мјеродавног права, говори на начин да се разматрају „посљедице примјене одредбе изабраног права“ и говори се о „основним појмовима јавног поретка“. Овакве формулације су, несумњиво, у функцији ограничавања употребе овог института на најнужнију мјеру (тзв. ублажено дејство јавног поретка).⁵⁷

Уз ову установу, потребно је поменути и утицај правила непосредне примјене, из чл. 11, ст. 1 Хашких принципа. Начела која су кодификована у документу Хашки принципи не спречавају суд да примијени најважније принудне прописе права државе форума, који се примјењују без обзира на мјеродавно право које су изабрале уговорне стране. А право форума одређује када суд може и мора да примијени, или да узме у обзир, и најважније принудне прописе неког другог права. Принудни прописи (материјалног права), чије поштовање држава сматра толико значајним за заштиту свог јавног интереса да се они примјењују на све ситуације које спадају у њихово подручје примјене, без обзира на право које је иначе мјеродавно, називају се правила непосредне примјене (*overriding mandatory rules; lois d'application immediate*), што је дефи-

⁵⁵ Тако Ман (Mann) наводи да у току двјестагодишње праксе енглеских судова није постојао ниједан случај гдје је избор оцијењен незаконитим или супротним начелу добре вјере (F. A. Mann, „The Proper Law in the Conflict of Laws“, *ICLQ*, vol. 36/1987, 447).

⁵⁶ Чл. 11, ст. 2,3 и 4.

⁵⁷ Опширније видјети код Ž. Matic, „Kratki pregled nekih osnovnih teoretskih i praktičnih pitanja unifikacije međunarodnog privatnog prava u radu Haške konferencije za međunarodno privatno pravo“, *Strani pravni život* 90/1970, 11; K. Sajko, *Međunarodno privatno pravo, Opći dio*, Pravni fakultet, Zagreb 1982, 105; T. Varadi, 76; L. Lunc, 200.

ниција из Уредбе Рим I, као и у пракси Суда правде Европске уније.⁵⁸ Овим нормама се штити политички, друштвени, економски систем (прописи који регулишу конкуренцију, прописи о девизном пословању, о вањскотрговинској политици, о увозу и извозу наоружања, војне опреме, културних добара, прописи о заштити околине и др.).

Ако законодавац није у самом правилу изразио његову примјену у случајевима са међународним елементом, она се може тумачити и на основу смисла и сврхе конкретног прописа.

Блиска веза са државом која прописује норму непосредне примјене је један од критеријума за употребу. Треба нагласити да је за несметано одвијање међународне трговине од великог значаја да се свакој норми домаћег права не покушава дати карактер норме непосредне примјене, те је и овдје пожељно примјењивати „ублажено дејство“ тих норми, као и када се примјењује установа јавног поретка. У прилог оваквом тумачењу говори и чињеница да се оба ова института у Хашким принципима налазе у истом члану.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Несумњив је значај и допринос Хашке конференције за међународно приватно право уједначавању, конвергенцији и кодификацији норми међународног приватног права на глобалном плану.

У претходним деценијама, са експанзијом права Европске уније, значај достигнућа Хашке конференције је неоправдано био потиснут у други план, што свакако треба промијенити јер је та значајна универзална међународна организација дала огроман допринос регулисању бројних области живота, припремањем пројеката унификованих колизионих норми и норми о правосудној сарадњи (заштита права дјецe и одраслих, нотаризација јавних исправа, приступ суду, избор међународне надлежности, наслеђивање са међународним елементом, извођење доказа, уговорни односи и многе друге важне теме).⁵⁹

Тако се Хашка конференција јавља као значајан форум за уједначавање правила о мјеродавном праву и сарадњи држава у области грађанског поступка са међународним елементом на глобалном нивоу. Њена рјешења су избалансирана и, што је посебно важно, уважавају потребу поштовања специфичности различитих правних система у свијету.

⁵⁸ Опширније у I. Kunda, „Međunarodno prisilna pravila:određenje pojma u europskom ugovornom međunarodnom privatnom pravu“, *Zbornik radova „Međunarodno privatno pravo i zaštita stranih investitora“*, Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore, Podgorica 2008, 254, 283.

⁵⁹ <https://www.hcch.net/en/home>. Детаљније видјети у Н. Van Loon, “The Global Horizon of private International Law“, *Recueil des cours*, vol. 380, Brill Nijhoff, Leiden/ Boston, 2016, 25–70.

Треба имати у виду да је бивша СФРЈ била чланица Хашке конференције за међународно приватно право, као што су данас и све државе настале после њеног распада.⁶⁰

Хашки принципи су својеврстан новитет у пракси ове међународне организације који треба поздравити. Имајући у виду озбиљност рада ове организације, те знање и искуство експертских група које припремају усвојене документе, њиховом садржају се треба са повјерењем препустити и преузети рјешења која нуде, у мјери у којој је то највише могуће, имајући у виду потребу за очувањем правне традиције и кохерентности рјешења правних поредака држава чланица.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Atiyah, Partick S., Contracts, Promises and the Law of Obligations, *Law Quarterly Review*, vol. 94, 1978;
2. Batiffol, Henry, *Droit international prive*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris 1967;
3. Благојевић, Борислав, *Међународно приватно право*, Научна књига, Београд 1950;
4. Cheshire, Geoffrey C., North, Peter M., *Private International Law*, Butterworths, London 1987;
5. Cigoj, Stojan., *Mednarodno pravo osebnih in primoprimožajskih razmerij I, Splošni nauki*, Časopisni zavod, Uradni list SRS, Ljubljana 1984;
6. Čuklić, Ladislav, Ugovor o radu prema Konvenciji Evropske ekonomske zajednice o pravu mjerodavnom za ugovorne obaveze, 1980, *Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb* 3-4/1982;
7. Draškić, Marija, *Međunarodno privredno ugovorno pravo*, Savremena administracija, Beograd 1977;
8. Dutoit, Bernard, *European Conflict of Laws, Part II* (Von Hoffman (ed.)), Nijmegen 1998;
9. Đurović, Radomir, *Međunarodno privredno pravo*, Savremena administracija, Beograd 1986;
10. Ehrenzweig, Albert., *Conflicts in a Nutshell*, St. Paul, Minnesota 1974;
11. Eisner, Bertold, *Međunarodno privatno pravo*, Školska knjiga, Zagreb 1953;
12. Гавроска, Поликсена, Дескоски, Тони, *Међународно приватно право*, Правни факултет „Јустинијан Први“, Скопље 2011;
13. Goldštajn, Aleksandar, *Pravo međunarodne kupoprodaje I*, Informator, Zagreb 1963;

⁶⁰ Босна и Херцеговина је постала чланица Хашке конференције за међународно приватно право у јуну 2001. године а претходно је изјавом (нотификацијом) о сукцесији, прихватању или приступању, остала обавезана конвенцијама које је претходно ратификовала СФРЈ (видјети детаљније на <https://www.hcch.net/en/states/hcch-members/details1/?sid=26>).

14. Пешић, Marko, Polajnar-Pavčnik, Ada, Wedam-Lukić, Dragica, *Međunarodno zasebno pravo, zakon z komentarjem*, Uradni list SRS, Ljubljana 1983;
15. Jayme, Erik, *The Rome Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations* (1980) (у Šarčević, Petar, (ed.) *International Contracts and Conflict of Laws*), London-Dordrecht-Boston 1990;
16. Јездић, Михајло, *Међународно приватно право I*, Научна књига, Београд 1969;
17. Katičić, Natko, *Međunarodno privatno pravo-Bilješke za predavanja*, Pravni fakultet, Zagreb, 1976;
18. Katičić, Natko, *Ogledi o Međunarodnom privatnom pravu*, Narodne novine, Zagreb 1971;
19. Kostić-Mandić, Maja, *Međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore, Podgorica 2017;
20. Крвавац, Марија, *Међународно приватно право, Општи део*, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2010; ,
21. Kunda, Ivana, *Međunarodno prisilna pravila:određenje pojma u europskom ugovornom međunarodnom privatnom pravu, Zbornik radova „Međunarodno privatno pravo i zaštita stranih investitora“*, Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore, Podgorica, 2008;
22. Lando, Ole., *New American Choice of Law Principles and the European Conflict of Laws of Contracts*, *American Journal of Comparative Law* 1/82;
23. Lando, Ole, *The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations*, *Common Market Law Review* 24, 2/1987;
24. Lunc, Lev, *Internationales Privatrecht, Band I, Allgemeiner Teil*, Berlin 1961;
25. Mann, Frederick A., *The Proper Law in the Conflict of Laws*, *International Comparative Law Quarterly* vol. 36/1987;
26. Matić, Željko, *Nekoliko misli u vezi sa autonomijom volje*, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo* 1-3/1979;
27. Matić, Željko, *The Hague Convention on the Law Applicable to Contracts on the International Sale of Goods-Rules on Applicable Law* (Šarčević, Petar, (ed.) *International Contracts and Conflict of Laws*), London-Dordrecht-Boston 1990;
28. Matić, Željko, *Kratak pregled nekih osnovnih teoretskih i praktičnih pitanja unifikacije međunarodnog privatnog prava u radu Haške konferencije za međunarodno privatno pravo*, *Strani pravni život* 90/1970;
29. Matić, Željko, *Obvezopravni odnosi s međunarodnim, međurepubličkim i međupokrajinskim obilježjem* (u Goldštajn, Aleksandar, Barbić, Jakša, Vedriš, Martin, Matić, Željko, *Obvezno pravo I*), Školska knjiga, Zagreb 1979;
30. Meškić, Zlatan, Đorđević, Slavko, *Međunarodno privatno pravo, Opći dio*, Privredna štampa, d.o.o., Sarajevo 2016;
31. Mlikotin-Tomić, Deša, *Pravo međunarodne trgovine*, Školska knjiga, Zagreb 1999;

32. Muminović, Edin, *Međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2006;
33. Pak, Milan, *Međunarodno privatno pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1989;
34. Plender, Richard, *The European Contract Convention*, Sweet & Maxwell Ltd., London 1991;
35. Reese, Willis, *International Contracts: Choice of Law and Language*, Oceana Publications Inc, Dobbs Ferry, New York 1962;
36. Рочкомановић, Милорад, *Међународно приватно право*, Правни факултет, Ниш 2012;
37. Sajko, Krešimir, *Međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet, Zagreb 1982;
38. Sajko, Krešimir, *Međunarodno privatno pravo, Opći dio*, Narodne novine, Zagreb 2005;
39. Schnitzer, Adolf, *Handbuch des internationalen Privatrecht*, Verlag für Recht und Gesellschaft, Basel 1958;
40. Станивуковић, Маја, Ђундић, Петар, *Међународно приватно право-Посебни део*, Правни факултет, Нови Сад 2008;
41. Станивуковић, Маја, Живковић, Мирко, *Међународно приватно право, Општи део*, Службени гласник, Београд 2010;
42. Шаула, Валерија, *Унификација колизионих норми о уговорним обавезама у оквиру Европске уније*, Народна и универзитетска библиотека, Бања Лука 2002;
43. Шаула, Валерија, *Основи Међународног приватног права Републике Српске*, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука 2019;
44. Šaula, Valerija E., Reform of Private International Law in Countries Successors of the Former Yugoslavia, New Legal Challenges v. Legal Tradition, *Collected Papers of the Faculty of Law of the University of Novi Sad (Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu)* 4/2019;
45. Van Loon, Hans, The Global Horizon of private International Law, *Recueil des cours*, vol. 380, Brill Nijhoff, Leiden/Boston, 2016, 25-70;
46. Van Rooij, René, Polak, Maurice, *Private International Law in Netherlands*, Denwer-Antwerp-London-Frankfurt-Boston-New York 1987;
47. Varadi, Tibor, *Međunarodno privatno pravo*, Forum, Novi Sad 1983;
48. Varadi, Tibor, Knežević, Gašo, Bordaš, Bernadet, Pavić, Vladimir, *Međunarodno privatno pravo*, Službeni glasnik, Beograd 2007;
49. Williams, Patrick R., The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations, *International Comparative Law Quarterly*, vol. 35 1/86;
50. Yntema, Hessel, “Autonomy” in Choice of Law, *American Journal of Comparative Law* 1/1952.

Правни извори и интернет референце

1. Закон о рјешавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима Републике Српске (*Службени лист СФРЈ* бр. 43/1982, 72/1982 (исправке), *Службени гласник Републике Српске*, бр. 21/1992);
2. Закон о поморској и унутрашњој пловидби Републике Српске (*Службени лист СФРЈ* бр. 22/1977 и 12/1985);
3. Закон о основним облигационим и материјалноправним односима у ваздушној пловидби Републике Српске (*Службени лист СФРЈ*, бр. 22/1977 и 12/1985);
4. Закон о парничном поступку Републике Српске (*Службени гласник РС* бр. 58/2003, 85/2003, 74/2005, 63/2007, 49/2009, 61/2013);
5. Закон о међународном приватном праву и поступку Републике Словеније (*Uradni list Republike Slovenije* бр. 56/1999 и 45/08);
6. Закон о међународном приватном праву Републике Македоније (*Службени весник на Република Македонија*, бр. 87/2007 и 156/2010);
7. Закон о рјешавању сукоба закона са прописима других земаља Савезне Републике Југославије (*Службени лист СРЈ* бр. 46/1996);
8. Закон о међународном приватном праву Републике Хрватске (*Narodne novine Republike Hrvatske*, бр. 101/2017);
9. Закон о међународном приватном праву Републике Црне Горе (*Службени лист Црне Горе* бр. 1/2014, 6/2014, 11/2014, 14/2014 и 47/2015).
10. <https://www.hcch.net/en/home;>
11. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=61;>
12. [https://assets.hcch.net/upload/contractslaw_py.pdf.;](https://assets.hcch.net/upload/contractslaw_py.pdf;)
13. <https://www.mpravde.gov.rs/files/Nacrt%20ZMPP%20-%20Ministarstvo.doc.;>
14. [https://www.hcch.net/en/states/other-connected-parties\);](https://www.hcch.net/en/states/other-connected-parties);)
15. <https://www.hcch.net/en/instruments/contracts-preparatory-work.;>
16. <https://assets.hcch.net/docs/b3733940-2aa4-4f2c-be98-3362dfd16dd5.pdf.;>
17. <https://assets.hcch.net/docs/06de69c9-0dd3-4cf7-a682-1faf173fed5c.pdf.;>
18. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=135;>
19. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text;>
20. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions.>

Full Professor Valerija Šaula, LL.D.

Faculty of Law, University of Banja Luka

**PARTY AUTONOMY AS A CONNECTING FACTOR TO
INTERNATIONAL CONTRACTS FROM THE PERSPECTIVE OF
THE HAGUE CONFERENCE ON PRIVATE INTERNATIONAL LAW**

Summary

Party autonomy in international contracts is a subjective connecting factor that imposes the obligation on the court (arbitration) to apply the chosen law. This principle dominates in the legislation and practice worldwide and at first glance does not raise any dilemmas or problems. However, means of exercising party autonomy, manners of implementation of this principle and limitations imposed on it are issues which are differently regulated in both national legislations of various countries and in the international sources of law.

With the intention to fulfill its task stipulated by the Statute, The Hague Conference on Private International Law dedicated almost fifteen years to the project of preparing the instrument called “Hague Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts” (Hague Principles).

Regardless of the fact that the Hague Principles do not have an obligatory force, the importance of this document is profound, having in mind the authority of The Hague Conference and the competence of the experts who participated in their drafting. Therefore, the Hague Principles are “*communis opinio doctorum*” in this specific area of law. Each Member State of the Hague Conference is able to use these principles as a tool for harmonizing the internal legislation with the business environment. Harmonization and coordination of the legal systems is certainly one of the models to avoid conflict of laws and its consequences.

Having in mind the importance of the Hague Principles for the future codifications, this paper focuses not only on presenting the most important achievements regarding the party autonomy in the work of the Hague Conference, but also on the comparison of the Hague Principles with the existing legislation in the Republic of Srpska.

Key words: *Party autonomy; Hague Conference on Private International Law; Hague Principles; Private International Law Act of the Republic of Srpska; Contracts with international element.*